

deeds; some aspects of manifestations of creative possibilities, potential, abilities and creativity and genius are revealed and analyzed as a manifestation of positive deviations and a factor of deviation from the social norm and its modification.

The boundaries between positive and negative in deviant behavior are mobile in time and space of societies. The most appropriate for the demarcation of norms and deviations is the so-called statistically-adaptive approach, in which the "norm" is: something average, established, not allocated from the general; something is most adapted to the environment. Accordingly, under the social approach to deviant behavior, we must understand deviations in behavior that are dangerous to society, communities and people. In this context, the ethical "norm-ideal" does not always consider that solidarity of people is a norm, and class struggle is a deviation from it. Thus, the problem of norm is an interdisciplinary problem, the roots of which lie in the general biological laws of human mental development and its psychosocial features, as well as in ethical-philosophical norms.

For the most part, deviation refers to various social pathologies, and as a rule, in the minds of people they have sustained negative meaning and understanding. In this case, there is an undeniable fact that deviations from the norm are possible both "down" and "up". From this it follows that deviation can be both negative and positive. Negative deviations include such phenomena and behavior that are destructive in nature, both for the person as well as for society as a whole. Positive deviations are those deviations that have a positive life-giving character: creativity, talent, genius, social creativity, heroic deeds, self-sacrifice, excessive zeal and devotion, a sharpened sense of pity (compassion).

Key words: positive deviation, personality, personal development, social norm, phenomenon, creativ, creativity, genius, professionalism.

УДК 378.091:364.044.4

Савельчук І.Б.

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті проаналізовано зміст поняття «освітнє середовище». Висвітлено структурно-змістовні й процесуальні особливості функціонування університетського освітнього середовища. Представлено різні класифікаційні моделі створення освітнього середовища навчальних закладів. Визначено історичні передумови та охарактеризовані фактори інноваційного впливу на створення освітнього середовища університету. Обґрунтовано значення освітнього середовища університету як чинника формування інноваційно спрямованої особистості. Розкрито функції освітнього середовища університету, в якому здійснюється підготовка соціальних працівників.

Ключові слова: освітнє середовище, інноваційний вплив, інноваційно спрямована особистість, університетське освітнє середовище, підготовка соціальних працівників, соціальний працівник.

У зв'язку зі стрімким розвитком соціальної роботи та підготовки за фахом, впровадженням інновацій в практику надання соціальних послуг з'являється необхідність чіткого усвідомлення майбутніми соціальними працівниками прояву власного інноваційно-творчого потенціалу в умовах навчальної та професійної діяльності. Можливості вищих навчальних закладів дозволяють у межах здійснення фахової підготовки до соціальної роботи інтегрувати умови, ресурси та засоби забезпечення навчально-виховного процесу. Йдеться, насамперед, про можливість вищих навчальних закладів, зокрема університетів, створення й функціонування інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників. Тому одним з першочергових завдань оновлення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників стає необхідність створення у навчальному закладі інноваційного освітнього середовища, оскільки надається можливість суттєво підвищити результативність навчально-виховного процесу та взаємодії його учасників.

Наукові пошуки вітчизняних та закордонних вчених ведуться досить тривалий час у площині «освітній простір – освітнє середовище»: становлення середовищного підходу в освітньо-виховному просторі (І. Д. Бех, В. Г. Бочарова, Ж. В. Петрочко); уточнення сутності понять «освітній простір» та «освітнє середовище» (В. А. Ясвін); удосконалення соціально-педагогічного аспекту середовища (С. В. Савченко); створення різних видів освітнього середовища певних навчальних закладів: розвивального, виховного, інклюзивного, інформаційного (О. П. Демченко, М. Є. Чайковський, В. М. Кравченко); виявлення характерних ознак інноваційного освітнього середовища та його структурних компонентів (Л. В. Ващенко, В. П. Делія), визначення умов оптимальної реалізації механізмів соціалізації, професійного та особистісного розвитку студентів в освітньому середовищі вищих навчальних закладів (Р. Х. Вайнола, Н. І. Рудкевич).

Тому *метою статті* стало здійснення характеристики освітнього середовища університету і визначення його інноваційного впливу на фахову підготовку майбутнього фахівця соціальної сфери.

Ідея щодо можливостей, урахування впливу середовища на розвиток та формування особистості, необхідності використання потенціалу середовища як засобу та умов активної взаємодії, що забезпечує саморозвиток суб'єктів певних видів діяльності, теоретично переосмислювалися й розроблялися в контексті середовищної проблематики. Зауважимо, що це міждисциплінарна проблема, яка виникла на теренах педагогіки середовища та перебуває на межі інтересів соціальної педагогіки, соціальної роботи, теорії та методики професійної освіти.

Оскільки, нашу увагу привертає пошук можливостей оновлення професійної підготовки соціальних працівників в умовах університетської освіти, то ми змушені звернутися до численних теоретико-методологічних досліджень, що стосуються теорії середовища та дозволяють визначити генезис поняття

«середовище» у філософії, соціальній педагогіці, психології. Унаслідок чого нами визначено у межах певних напрямів дослідження найсуттєвіші наукові трактування цього поняття:

1) середовище як сукупність природних й соціальних факторів, що має абсолютний вплив на людину та її творчість (соціокультурна концепція І. А. Тена);

2) середовище як певний вплив на педагогічний процес (концепція взаємодії школи з середовищем С. Т. Шацького – «педагогіка середовища»);

3) середовище як соціалізуючий потенціал освітніх закладів щодо пристосування до нових умов (адаптація), засвоєння цінностей, знань, ролі та функції, які включено до свого внутрішнього світу (інтеріорізація), реалізації засвоєних цінностей, знань, ролі та функції (екстеріорізація) (теорія соціалізації);

4) середовище як активна взаємодія «внутрішніх-зовнішніх» чинників впливу на особистість (теорія діяльності С. Л. Рубінштейна, О. М. Леонтьєва);

5) середовище виступає як система, яка набуває процесу певної самоорганізації (загальна теорія систем Л. Берталанфі) щодо становлення, розвитку, акме, партнерства та результативного функціонування (системний аналіз).

Так, В. А. Ясвін [1, с. 106] на основі ретроспективного аналізу та визначення історичного значення моделей освітнього середовища, що запропоновано Я. А. Коменським, Ж. Ж. Руссо, І. Г. Пестолоцці, Дж. Локком, А. С. Макаренком, Я. Корчаком, здійснює авторську інтерпретацію освітнього середовища загальноосвітніх закладів як системи впливу й умов формування особистості відповідно до заданих зразків та забезпечує можливості її розвитку, які змістяться у соціальному та просторово-предметному оточенні. Унаслідок чого, робиться висновок стосовно цілей розвивальної освіти, якій відповідає творче освітнє середовище, оскільки тільки воно зможе забезпечити комплекс можливостей для розвитку особистісної свободи та активності. Аналіз взаємодії особистості та освітнього середовища, на думку В. А. Ясвіна можливо здійснювати з урахуванням наступних «компонентів освітнього середовища»:

- суб'єкти навчального процесу;
- соціальний компонент освітнього середовища;
- просторово-предметний компонент освітнього середовища;
- технологічний (педагогічне забезпечення) компонент освітнього середовища» [7, с. 172].

Сутнісні характеристики освітнього середовища, що визначив В. А. Ясвін належать до якісних показників (модальність) та кількісних показників (широта, інтенсивність, усвідомленість, узагальненість, емоційність, домінантність, узгодженість, соціальна активність, мобільність, стійкість), що дозволяють здійснювати моніторинг розвитку освітнього середовища загальноосвітніх закладів [7].

Стосовно університетської освіти виникає необхідність визначення загальної моделі цілеспрямованого створення інноваційного освітнього середовища. Так, В. П. Деля пропонує обґрунтовувати історично-педагогічні передумови виникнення такого середовища. Філософсько-педагогічні засади

інноваційності в освіті, на думку В. П. Делія [2, с.18-23] набули розвитку завдяки вченням Конфуція, Демокрита, Сократа, Платона, Аристотеля. Прототипами вищих навчальних закладів інноваційного типу, слід вважати Академію Платона та Лікей Аристотеля, оскільки їх суттєвими ознаками виступили відкритість, діалог, співробітництво, співтворчість, тьютерство. Зародження і розвиток класичної університетської освіти, то «Піфагорійський союз, Академія Платона, Лікей Аристотеля, Александрійські Мусейон і бібліотека розглядаються як стадії формування «протоуніверситетської» освіти, де поступово визначилися два підходи до освітянської діяльності: ліберальне виховання, спрямоване на піклування про душу вихованця, та чітка класифікація дисциплін, що спиралася на відповідні методичні прийоми здобуття знання» [4].

Інтелектуально-культурний освітній простір середньовіччя, який базувався на античних ідеях дозволив з'явитися певній сукупності вченої спільноти в Європі, чим і пояснюється походження терміну «університет» (від лат. Universitas – сукупність, тих хто вчить, і тих хто навчається). Унікальність поширення університетського освітнього простору є вражаючим через кількість університетів, які було засновано у цей період, більшість з яких продовжують своє функціонування до теперішнього часу. Умови, що було створено в перших університетах дозволяли оволодіти системністю мислення як учням, так і викладачам, набути досвіду експериментальних досліджень та методики викладання. Наявність цих основних ознак та урахування певної спрямованості за фахом (юридичний, медицина, богослов'я), доводять нам можливість інноваційного впливу конкретної вченої спільноти (групи вчених) на створення університетського освітнього середовища. Повне, глибоке розуміння впливу спільноти вчених постає *першою значущою інноваційною ознакою* створення університетського освітнього середовища.

Зростанню потенціалу освітнього середовища середньовічних університетів стали сприятитакі методи викладання як лекції, диспути, експертиза [9], що є вдалим прикладом поєднання педагогічної, науково-експериментальної діяльності викладачів та студентів університетів за певним профілем підготовки. Виникнення профільності університетів середньовіччя відіграє значну роль у створенні освітнього середовища, і як *наступна інноваційна ознака* дозволила розширити та впорядковувати предметний зміст фахової підготовки.

Зосередження на основному принципі університетського укладу передачі знань «навчаючи, навчитися самому», дозволило запустити не менш важливий механізм активізації педагогічного ресурсу через виникнення нової взаємодії між викладачами та студентами, що можна визначити як *третю інноваційну ознаку* створення освітнього середовища університетів середньовіччя. Так, О. Є. Антонова називає цей принцип «формулою вищої освіти середньовіччя» [1], за яким здійснювалася, з одного боку, педагогічна та науково-дослідна діяльність університетської вченої спільноти, що згуртована в корпорацію, вчене братство, а з іншого, підготовка студентів за фахом. Сутність такого досягнення підтверджується сучасними вимогами до «неперервності освіти» науково-педагогічних працівників та можливостями вищих навчальних закладів

університетського типу надавати загальноуніверситетську освіту та здійснювати підготовку фахівців певного профілю.

Становлення освітнього середовища університетів Відродження розгортався під гуманістичними ідеями. Тому ці роки функціонування університетської освіти склалися як умови для осмислення та переосмислення надбань античності, удосконалення нових надбань середньовічної освіти. Зважаючи на це, суттєвими ознаками університетської освіти доби Відродження можна вважати гуманістичні принципи, ускладнення форм викладання (семінари), нові форми позанавчальної діяльності (студіювання, екскурсії), спеціалізація факультетів та їх підпорядкованість загальній структурі університету, розширення та доповнення змісту освіти. *Своєрідною четвертою інноваційною ознакою*, що проявляється у формуванні університетського середовища, доречно вирізняти організаційно-структурне та методичне вдосконалення навчання та викладання.

Рис. 2.1. Історично-педагогічні передумови створення інноваційно освітнього середовища університету

Ознаки сучасного університету проявляються також в університетській освіті на етапі Нової історії. І саме наявність цих ознак зумовлює їх виокремлення з метою подальшого об'єднання в цілісну систему: пріоритетність фахової освіти; зближення навчання та дослідження; система факультетів з централізованим навчанням; популяризація друкованого слова; виникнення спеціалізованих закладів (Школа соціальної роботи, педагогічні інститути).

Так, Н. О. Терентьева [5] вважає, що джерелами сучасного університету є дві моделі університетської освіти періоду Нової історії: гумбольдтівська

іньюменівська. При чому, модель «ідеального університету» В. фон Гумбольдта (1809 р.) має таку суттєву ознаку як єдність навчання та наукових досліджень, а модель Дж. Ньюманом (1873 р.) представляє університет як місце поєднання, спілкування та обміну думками викладачів та учнів через особистісну взаємодію на території усєї країни. Обидві моделі, на думку дослідниці мають спільні ознаки: інтелектуальний та моральний розвиток еліти; уніфікація викладання, наукових досліджень та знань; міжнародний обмін науковими знаннями і отримання знань [6].

Це означає, що створення освітнього середовища університетів Нових часів можна розглядати як реалізацію, по-перше, стратегії поєднання навчання та дослідження, а по-друге, як стратегії особистісної взаємодії викладачів та студентів.

Зрозуміло, що для сучасних університетів осмислення «моделі ідеального університету», яка органічно поєднує в собі цілий спектр науково-дослідницьких та викладацьких аспектів, має значення, оскільки інтегруючись в університетському середовищі зумовлюють певний вплив на здійснення фахової підготовки та формування особистості майбутнього фахівця. Так, Л. В. Козак [3], визначила оригінальність сучасних моделей інтеграції досліджень у навчальному процесі, які розроблено М. Хейлі [8], і сутність яких полягає у наступному: навчання, що базується на дослідженнях (research-based learning) – відбувається безпосереднє здійснення студентами досліджень і наукового пошуку; навчання, орієнтоване на дослідження (research-oriented learning) – акцентується увага на розвитку у студентів дослідницьких навиків і технік; навчання, кероване дослідженнями (research-led learning) – здійснюється огляд студентами результатів сучасних досліджень з певної дисципліни; навчання, що базується на науковому керівництві (research-tutored learning) – студенти залучаються у наукові дискусії, виконання наукових звітів, написання есе.

В. П. Делія [2] вважає що, «необхідні вищі навчальні заклади, які здатні функціонувати у динаміці оновлення освітнього забезпечення професійної підготовки фахівців, відповідаючи вимогам сучасного інноваційного освітнього середовища». Педагогічні умови створення інноваційного освітнього середовища О. І. Шапран, Ю. П. Шапран [6] визначають відповідно до його структури: особистісно орієнтовані та гуманістичні підходи до його створення з урахуванням партнерського співробітництва, поваги та довіри всіх учасників навчально-виховного процесу; спрямування на розвиток і саморозвиток кожної особистості; робота в творчому пошуковому режимі; ефективне використання науково-методичних, матеріально-технічних та кадрових можливостей освітніх закладів; застосування інноваційних технологій. При цьому зазначається, що «структурно інноваційне освітнє середовище складається із трьох взаємопов'язаних компонентів: суб'єктно-ресурсного, матеріально-технічного та технологічного, які взаємопов'язані між собою та визначають педагогічні умови його формування» [6]. На жаль, такого розмежування, відповідності, взаємозв'язку та впливу визначених умов на формування структурних компонентів середовища, вважаємо недостатньо змістовим та процесуальним забезпеченням для подальшого результативного функціонування, а не тільки для його створення.

До перспектив наших наукових розвідок належить пошук механізмів створення інноваційного освітнього середовища, в якому відбувається системна взаємодія суб'єктів, що відображає характер підготовки до впровадження інновацій в соціальну роботу, завдяки чому й змінюється їх відношення до майбутньої професійної діяльності.

Використана література:

1. Антонова О.Є. Слово про людину і науку середньовіччя // Студентський історико-педагогічний альманах. Випуск 2. Історія університетської освіти: виникнення, становлення, розвиток: збірн. наук. праць молодих дослідн. / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. – 325 с.
2. Деля В.П. Формирование и развитие инновационной образовательной среды гуманитарного вуза: Монография.–М.:ООО «ДЕ-ПО», 2008. – 484 с.
3. Козак Л. В. Розвиток університетської освіти: навчання на основі дослідження // Освітлогічний дискурс, 2016. - № 2 (14). – С.38-52 // <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/385/325>.
4. Поляков М.В., Савчук В.С. Університетська освіта і виклики часу. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи. – К.: Генеза, 2004. – 416 с.
5. Терентьєва Н.О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): дис ...докт.пед.наук: 13.00.01. – К.: Інститут вищої освіти, 2016. – 567 с.
6. Шапран О.І., Шапран Ю.П. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 9. – С.108-110.
7. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.
8. Healey, M. (2005) *Linking research and teaching: disciplinary spaces*, in: R. Barnett (Ed.) *Reshaping the university: new relationships between research, scholarship and teaching*, 30-42. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press. – P. 70.
9. Norton Arthur O. (1909) *Readings in the history of Education. Mediaeval universities* [електроний документ]. // Cambridge: Published by Harvard University//<https://ia802307.us.archive.org/21/items/readingsinthehis027307mbp/readingsinthehis027307mbp.pdf>

САВЕЛЬЧУК ИРИНА БОРИСОВНА. Образовательная среда университета как фактор формирования инновационной направленности личности специалиста социальной сферы.

В статье проанализировано содержание понятия «образовательная среда». Освещены структурно-содержательные и процессуальные особенности функционирования университетской образовательной среды. Представлены различные классификационные модели создания образовательной среды учебных

заведений. Определены исторические предпосылки и охарактеризованы факторы инновационного влияния на создание образовательной среды университета. Обосновано значение образовательной среды университета как фактора формирования инновационной направленности личности. Раскрыты функции образовательной среды университета, в которой осуществляется подготовка социальных работников.

Ключевые слова: образовательная среда, инновационное влияние, инновационная направленность личности, университетская образовательная среда, подготовка социальных работников, социальный работник.

SAVELCHUK IRYNA. *The educational environment of the university as a factor in the formation of the innovative orientation of a specialist in the social sphere.*

The content of the concept "educational environment" is analyzed in the article. Structural-content and procedural features of the functioning of the university educational environment are highlighted. Various classification models for the creation of the educational environment of educational institutions are presented. The historical prerequisites are determined and the factors of innovative influence on the creation of the educational environment of the university are characterized. The importance of the educational environment of the university as a factor in the formation of the innovative orientation of the individual is substantiated. The functions of the educational environment of the university, in which social workers are trained, are revealed.

Keywords: educational environment, innovative influence, an innovative orientation of the individual, university educational environment, training of social workers, a social worker.

УДК 37.013.42 .173.7 : 392.3 : 378.4

Слозанська Г. І.

ПОСЛУГА ПАТРОНАТУ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ТА ПІДТРИМКИ СІМЕЙ З ДІТЬМИ В ОБ'ЄДНАНІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті здійснено аналіз історичних аспектів становлення і розвитку патронату над дітьми як альтернативної форми виховання; досліджено літературні джерела, присвячені висвітленню питання сімейних форм виховання; охарактеризовано зарубіжний досвід становлення патронатних сімей; розкрито особливості реалізації послуги патронату в системі захисту та підтримки сімей з дітьми в об'єднаних територіальних громадах України; проаналізовано вітчизняне нормативно-правове забезпечення патронату та визначено проблеми, з якими стикнуться громади в процесі запровадження послуги патронату.

Ключові слова: патронат, патронатні сім'ї, патронатний вихователь, дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, соціальна послуга, об'єднана територіальна громада.